

Dočkal, Miloslav

[Opat, Jaroslav. O novou demokracii: příspěvek k dějinám národně demokratické revoluce v Československu v letech 1945-1948]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná. 1968, vol. 17, iss. G12, pp. 149-151

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111500>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

čerpávajícím přehledu osobností, můžeme na jedné straně přehlednou informaci o marxistických i nemarkxistických ekonomech uvítat jako zdroj určitého poučení i pro profesionálního ekonoma, protože ke škodě věci nepatří studium ekonomických teorií k základním předmětům studia na vysoké škole ekonomické. Na straně druhé se však domníváme, že si autor výběr poněkud ulehčil, když do seznamu zařazuje i autory, kteří se nijak významně nezasloužili o rozvoj ekonomické teorie, a naopak opomíjí ty, s jejichž jmény se dnes velmi často setkáváme (W. Brus, R. M. Solow, J. E. Meade, P. C. Mahalanobis). Podstatně bohatější je „galerie portrétů“ (smírně-li použít tohoto termínu) předcházejících období než naší současnosti, i když si uvědomujeme, že získat biografii mnohých ekonomů je víc než nesnadný úkol.

Ve třetí části nazvané Instituce se můžeme poučit o nejznámějších korporacích, národních institucích, mezinárodních organizacích a najdeme zde i přehled významných ekonomických časopisů. Čtenář si jistě u hesla Čs. obchodní banka upraví akciový kapitál na 500 mil. Kčs.

Konečně v poslední čtvrté části jsou v abecedním pořádku uspořádány peněžní jednotky různých zemí s jejich zlatým obsahem, kursem v korunách čs., jejich díly a názvy.

Pokusili jsme se upozornit na některé nedostatky v obsahu, které v převážné míře jistě pramenily z omezených možností jednoho autora a z využití pramenů, které svým duchem odpovídají ne právě progresivnímu, myšlenkově bohatému období rozvoje marxistické politické ekonomie. Na tvořivém propracování slovníku, jeho prohlubování a zpřesňování pojmů a definic musí autor i čtenář nadále pracovat, ale i tak nutno autorovi i všem spolupracovníkům za první počín poděkovat a přát si, aby se slovník stal opravdu nezbytným pomocníkem při studiu.

Miroslav Nováček

Jaroslav Opat: O novou demokracii 1945–1948. Příspěvek k dějinám národně demokratické revoluce v Československu v letech 1945–1948 (ČSAV, Praha 1966, 266 stran).

Autor se pokusil o podrobnější poznání některých politických aspektů revolučních let 1945–1948; tehdy se u nás řešilo mocenské dilema mezi proletariátem a buržoasií. Těžště práce je tedy možno spatřovat v úsilí o osvětlení československé cesty k socialismu.

V prvních dvou kapitolách práce autor odpovídá na otázku, které faktory určovaly uspořádání poválečných poměrů v Československu a které síly vstupovaly do revolučního dění. Opat zdůrazňuje, že budování nového Československa jako státu lidové demokracie umožňovaly příznivé vnější podmínky spolu s vnitřními předpoklady. Dále ukazuje, že rozhodnutí o poválečné cestě — novou nebo kapitalistickou cestou — bylo závislé na tom, které síly se stanou určujícími a rozhodujícími v probíhající národně demokratické revoluci.

Zdá se, že při členění prvních kapitol práce došlo k určité nevyváženosti. Podrobně je vylíčen pouze proces formování názorových představ a programů poválečné politiky, a to především z hlediska různých politických sil v emigraci. Tento pohled může ovšem svádet ke zjednodušenému výkladu, totiž k tomu, že klíč k budování režimu lidové demokracie je možno hledat jen v jednáních politických stran v zahraničí a v přípravě Košického vládního programu. Jasnějšímu pochopení celkové problematiky by proto více prospělo, kdyby autor ukázal (snad na konci druhé nebo na začátku třetí kapitoly) vzájemnou spojitost mezi našim politickým zastoupením v zahraničí a jemu odpovídajícími partnery domácího odboje. Mám na mysli vztah politických skupin v emigraci k určujícím silám odboje v českých zemích; konkrétně jde např. o odlišení vztahu moskevského vedení KSČ k ilegální KSČ doma od vztahu představitelů politických stran v Londýně a jejich v podstatě neorganizovaných stoupenců v historických zemích. Tato poznámka se netýká problematiky Slovenska, kde byla situace jiná, neboť k formování jednotlivých revolučních stran dochází v průběhu Slovenského národního povstání. V této souvislosti je na místě vyzvednout autorův rozbor otázek vzniku a vývoje politických stran na Slovensku

(od doby SNP až po Únor 1948). Tím se v práci podařilo podat plastický obraz celkového vývoje stran Národní fronty Čechů a Slováků, který měl na Slovensku své zvláštnosti.

Pro období let 1943–1945, tj. mimo jiné i pro moskevská a košická jednání mezi komunisty a buržoasní emigrací v čele s dr. Benešem, je charakteristická snaha o spolupráci při koncipování programu výstavby republiky. Autor to dokumentuje na podrobnějším rozboru moskevské schůzky (22.–29. 3. 1945), na níž se jednalo o program výstavby a o složení vlády osvobozeného Československa. V této souvislosti je třeba připomenout, že Opatovo líčení rozhovorů Beneše v Moskvě (podobně i rok 1943) vyznívá poněkud idylicky. Autor správně vystihuje celkovou atmosféru těchto jednání, silně ovlivněnou zájmem obou partnerů na zachování jednoty a poválečné spolupráce. Tento společný zájem vede obě strany k určitému taktizování při prosazování svých názorů na poválečný vývoj republiky, ovšem v žádném případě nám tato skutečnost nemůže zastínit zjevné rozpory mezi nimi. Byla to např. slovenská otázka (problém tzv. „čechoslovakismu“), dále idea levicové strany apod. Je zřejmé, že tyto problémy musely výrazně ovlivňovat charakter zmíněných jednání. Nám nejde v této souvislosti o úplné hodnocení úlohy Beneše za války, takový cíl si ani sám autor nekladl. Ostatně naše historiografie se tímto problémem v posledních letech intenzivně zabývá. Považujeme však za nutné připomenout, že při různých citacích, jimiž autor v našem případě podepírá Benešův tzv. „radikálně reformní postoj“, je třeba současně konfrontovat Benešovy ideje s jeho činy, uskutečňovanými po osvobození republiky. Tato užitečná srovnání autor většinou neprovádí, nedotkl se např. ani hodnocení Benešových názorů „čechoslovakistických“ v letech 1943–1945 a v průběhu roku 1946. Mnohé Benešovy prognózy, např. o sociální revoluci, motivované samozřejmě vnitřní situací (postup Rudé armády, růst sympatií k SSSR, volání lidu po sociálních přeměnách) mohly být, a byly výsledkem Benešova určitého respektování těchto změn. Z tohoto hlediska by nebylo neúčelné šíře rozhodnout protiklad mezi Benešovými programovými výroky, vyslovenými v průběhu války, a mezi tou praxí presidenta, kterou se pokoušel v poválečné republice prosazovat.

Jště jednu poznámku bychom chtěli uvést k moskevské diskusi (březen 1943) o úpravě vztahu Čechů a Slováků. V návrhu programu komunistů i Slovenské národní rady je předkládán názor o rovnoprávném postavení obou národů, kdy Slovákům je přiznáváno právo spravovat své národní zájmy vlastními národními orgány. Proti tomuto pojetí vystoupili národní socialisté, lidovci, včetně některých sociálních demokratů. Zdůrazňovali provizorium poměrů na Slovensku a snažili se odložit řešení konečné úpravy vztahu Čechů a Slováků na pozdější dobu. Naskýtá se otázka, proč „čechoslovakisté“ (zvláště národní socialisté) při projednávání slovenské otázky nerespektovali reálnou skutečnost, jež nepřímo vyplynula z výsledků SNP? Proč „čechoslovakisté“ pouze registrovali prohlášení SNR o jednotném státě Čechů a Slováků, ale přitom je nerespektovali? O toto vysvětlení se autor, ke škodě věci, nepokusil, zůstal pouze u popisu závěrečného kompromisu jednání. Nehledě na důležitost toho, že otázka vymezení kompetence mezi orgány ústředními a slovenskými poutala pozornost jednotlivých politických stran i v dalším období.

V práci vystupuje výrazně do popředí specifikum slovenské problematiky vůbec. Nutno však dodat, že autor ne vždy dostatečně vysvětluje zkoumaný problém; věnuje sice značnou pozornost Slovensku zaslouženě, avšak celá řada otázek zůstává více méně v nártu. Jde např. o pasáže v kapitole 9, kde by čtenář uvítal podrobnější rozbor názorů, které se objevily v souvislosti s vydáním známého „Ohlasu k slovenskému národu a československé veřejnosti“. Podle našeho soudu chybí dále podrobnosti, spjaté s přijetím dohody mezi slovenskými národními orgány a orgány centrálními (ze dne 27. 6. 1946). Mimo jiné i výklad vztahu Demokratické strany k této dohodě je přinejmenším neuspokojivý a málo přesvědčivý. Toto určité nedotažení je možno připsat na vrub populárního zaměření publikace, jak sám autor v úvodu práci charakterizuje. V žádném případě by však neměla autorovi ujít taková nepřesnost, jak čteme na str. 88: „... důležité oblasti, jako celé západní Slovensko s Bratislavou a Žilinou... nebyly povstáním zasaheny.“ Podle našeho názoru je třeba minimálně vzpomenout či brát v úvahu boje partyzánů v okolí Žiliny (Strečno – viz Atlas československých dějin, Praha 1965, mapa č. 38).

Velmi zdařilou pasáží je střední část práce, která jedná o formování záměrů stran NF na další rozvoj národně demokratické revoluce. Autorovi se podařilo za-

chytit a popsat napětí, které vznikalo uvnitř NF v souvislosti s třibením názorů na další perspektivy revoluce. Opat zároveň ukazuje na růst pravicových tendencí v NF, na to, jak a proč dochází např. k pokusu o založení agrární strany, sociálně demokratické strany na Slovensku apod. Na Slovensku tyto tendence oživují i snahy katolických kruhů po založení své strany, která měla být v podstatě zaměřena proti režimu lidové demokracie. Nakonec tyto tendence vedly k ústupku vedení Demokratické strany katolickým a luďáckým exponentům. V této souvislosti by bylo dobré více rozebrat a zhodnotit, nestačí zde jen odkaz na nedostatek faktů, do jaké míry ovlivnilo uzavření dohody (vedení DS s luďáky) odmítnutí návrhu DS o společném postupu při volbách 1946 slovenskými komunisty.

Závěrečnou část práce věnoval Opat názorům na cestu Československa k socialismu. Zůstal tu však podstatě problému hodně dlužen, zvláště pak z hlediska postizení teorie. Při autorově popisu charakteristických rysů československé cesty k socialismu zcela dominuje fakt realizace dalekosáhlých přeměn sociálně ekonomické struktury demokratickou cestou. Složitost našeho postupu k socialismu spočívala v tom, že program výstavby republiky byl uskutečňován všemi složkami NF včetně demokratické buržoasie. Idea a praxe československé cesty k socialismu byla spjata s tendencí obnovy československého hospodářství.

Autor si všímá i otázek specifické cesty k socialismu; v tom navazuje ostatně na četné historické práce, které jsou v poslední době v jednotlivých socialistických zemích publikovány. Možnost odlišného vývoje socialismu v Československu od tzv. sovětské cesty, o čemž K. Gottwald mluvil zejména v druhé polovině roku 1946, je ovlivněna podle autora nejen diskusemi Gottwalda se Stalinem, ale především tvůrčím hledáním cest ve vedení KSC.

Závěrem dodejme, že by bylo třeba v této pasáži více zdůraznit a rozvést závislost představy tzv. pokojné cesty k socialismu na jednotě všech socialistických sil. Rovněž by bylo zajímavé pokusit se popsat proces třibení názorů a diferenciaci vztahu komunistů k pokojné cestě v samostatných řadách KSČ. Jako jeden ze základních kamenů specifické cesty je zřejmě otázkou přístupu k neproletářským vrstvám měst a venkova, což bohužel autor ve své práci při objasňování naší specifické cesty poněkud nebral v úvahu. Snad by bylo i vhodným a potřebným vyvrcholením práce vřazení únorových událostí 1948 do kontextu pokojného vývoje revoluce.

Můžeme nicméně konstatovat, že práce je přínosem k podrobnějšímu pochopení revolučních let 1945–1948. Zvláštního ocenění zasluží zejména podrobné vylíčení poměrů v jednotlivých politických stranách NF, včetně jejich poměru k rozvíjející se národné demokratické revoluci. Publikace může dobře sloužit zvláště širšímu okruhu zájemců o naše nejnovější dějiny.

Miloslav Dočkal

Ekonomie v Babyloně

Problémům ekonomické teorie a výuky politické ekonomie na našich vysokých školách se věnovalo shromáždění ekonomů, které se uskutečnilo ve dnech 24. 1. až 27. 1. 1967 v Babyloně u Domažlic. Celostátní soustředění vysokoškolských učitelů politické ekonomie zorganizoval Ústav marxismu-leninismu pro vysoké školy v Praze a v úvodním slově doc. Mervarta z oddělení politické ekonomie UML byla připomenuta nejen dosavadní tradice těchto soustředění, ale především specifikována činnost, kterou rozvíjí ústav na pomoc učitelům a výuce politické ekonomie (postgraduální kursy, semináře, osnovy kursu PE a v poslední době dosti intenzivní ediční činnost).

Úvodní referáty i diskuse k nim plně charakterizovaly současný stav naší ekonomické teorie, která prochází dosti bouřlivým vývojem a lze u ní vystopovat snahu zvládnout v krátké době všechny problémy, které si marxistická ekonomická teorie v minulém období nekladla. Rychlý a bouřlivý vývoj teorie absorbující mnoho nových poznatků o ekonomickém růstu, postavení a úloze subjektu v ekonomickém procesu, vlivu institucí na život společnosti aj. se nesporně odráží v diskusích o koncepci výuky politické ekonomie a v neposlední řadě v nových učebnicích a skriptech politické ekonomie.